

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۲۶/۰۹/۲۹

محمد همایون همت

کابل په یوه ورځ ونه نږېد

د کابل تر نږېدو اوږده لار: له ۲۰۱۰ څخه تر ۱۵ اګست ۲۰۲۱ پورې د یوه سقوط پټه او ښکاره کرونولوژي د ډاکټر فضل محمود فضلي د روایت، رسمي اسنادو، نړیوالو مطبوعاتو او د افغان ولس د ناخواب شویو پوښتنو په رڼا کې تحقیقي - انتقادي لیکنه

یادونه: د دې لیکنې دریځ

دا مقاله د کوم شخص، گوند، پخواني حکومت، اوسني حکومت، بهرني دولت یا سیاسي کمپ د دفاع یا محکومولو لپاره نه ده لیکل شوې.

د دې لیکنې محور افغانستان، د افغان ولس حق، ملي حاکمیت، تاریخي حافظه او د عامه مسئولیت پوښتنه ده. په دې لیکنه کې «ادعا» د «ثابت حقیقت» په توګه نه وړاندې کېږي او «تفسیر» د «سند» ځای نه نیسي. هر ځای چې شواهد کافي نه وي، د شواهدو هماغه محدودیت په روښانه ډول یادېږي.

د ښاغلي ډاکټر فضل محمود فضلي مرکه له **عبدالحی کاکړ** سره د دې څېړنې د پیل ټکی دی، خو وروستی مرجع نه ده.

فضلي د جمهوري نظام په وروستیو کلونو کې د ولسمشر **محمد اشرف غني** له نږدې دولتي کړۍ سره تړلی و؛ نو د هغه خبرې د یوه نږدې شاهد او ګډونوال ارزښت لري. خو همدا نږدېوالی دا هم لازمي چې ادعاوې او روایت یې له خپلواکو اسنادو، د نورو افغان لورو له شهادتونو او د امریکا، روسیې، چین، ایران، پاکستان او نړیوالو بنسټونو له ثبت شویو سرچینو سره پرتله شي.

څېړنیزه طریقه: حقیقت، روایت او پوښتنه څنګه جلا شوي؟

په دې مقاله کې شواهد په درې کچو جلا شوي دي:

لومړۍ، تایید شوی حقیقت (verified fact): هغه معلومات چې رسمي سند یا څو خپلواکي او باوري سرچینې یې تاییدوي.

دویم، د یوه لوري ادعا یا روایت (claim/narrative): هغه خبره چې د ویونکي له خوا وړاندې شوې، خو بشپړ خپلواک ثبوت یې لا نه وي موندل شوی.

درېیم، تحلیلي پوښتنه (analytical question): هغه پوښتنه چې د ثابتو حقایقو او متضادو روایتونو ترمنځ د مسئولیت، علت او پایلې د روښانولو لپاره مطرح کېږي.

دا تفکیک په ځانګړي ډول د «سیستماتیک پلان»، «ډبل ګیم» (double game)، «خیانت» او «سقوط له مخکې طرحه شوی و» په څېر درنو تعبیرونو کې ضروري دی. دا اصطلاحات یوازې هغه وخت تاریخي پایله بلل کېدای شي چې قصدي طرحه، داخلي همغږي او عملي تعقیب یې په اسنادو ثابت شي؛ تر هغه مخکې باید د پوښتنې، فرضیې یا د مشخص لوري د ادعا په توګه وکارول شي.

له همدې امله، د فضلي د روایت په ارزونه کې درې پوښتنې جلا ساتل کېږي: «فضلي څه وایي؟»، «اسناد څه ښيي؟» او «له موجودو اسنادو څخه څه لا نه شي ثابتېدلای؟». دا معیار د روسیې، چین، ایران او پاکستان په بحثونو کې هم یو شان تطبیق شوی دی.

۱. د سقوط لومړی څرک: ایا ستراتیژیک مسیر په ۲۰۱۰ کې واوښت؟

د پاڼو شمېره: له 1 تر 13

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پټه له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنې د لیکنیزې ښې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خبر و لولئ

د فضلي د روايت يو مهم ټکی دا دی چې د ۲۰۲۱ سقوط بايد يوازي د اگست له پنځلسمي ونه لوستل شي؛ د هغه په سياسي کروڼولوژۍ کې لومړۍ مهمه نښه شاوخوا ۲۰۱۰ ته ورګرځي.

په همدې کال کې واشنگټن له يوې خوا له ولسمشر حامد کرزي سره «دوامدار او پراخ ستراتيژيک شراکت» تاييد او د افغانانو په مشرۍ د سولې او پخلاينې ملاتړ يې اعلانوه [2]؛ له بلې خوا، د امريکا او طالبانو ترمنځ مستند مستقيم تماسونه هم له ۲۰۱۰ څخه پيل شوي وو. د امريکا د کانګرس د څېړنيز خدمت (CRS) تاريخي خلاصه ليکي چې امريکايي ډيپلوماتانو له ۲۰۱۰ تر ۲۰۱۲ پورې له طالب استازو سره متناوبي او غير رسمي مستقيمي خبرې درلودې، او وروسته د قطر له لارې هم تماسونه روان وو [5]. Washington Post هم په ۲۰۱۱ کې راپور ورکړ چې مستقيم تماسونه څو مياشتې مخکې پيل شوي وو او په قطر او جرمني کې غونډې شوې وې [4]. له دې حقيقت څخه دوه بېلابېل تفسيرونه اخيستل کېدای شي. يو دا چې دا د جګړې د پای ته رسولو لپاره عادي «موازي ډيپلوماسۍ» وه؛ دوتونه ډېر ځله جګړه او مذاکره په يوه وخت کې پر مخ وړي.

دويم تفسير، چې فضلي يې په خپل روايت کې مطرح کوي، دا دی چې همدې تماسونو د داسې مسير بنسټ کېښود چې وروسته پکې افغان دولت له مرکزي مذاکراتي ميز څخه څنډې ته شو. موجود علني اسناد د تماسونو شتون ثابتوي، خو په يوازي ځان نه ثابتوي چې له ۲۰۱۰ څخه د جمهوريت د نسکورولو يو واحد، پټ او بشپړ پلان موجود و.

د افغان ولس مشروع پوښتنې

1. که د امريکا او طالبانو مستقيم تماسونه په ۲۰۱۰ کې پيل شوي وو، ولسمشر کرزي، ملي امنيت شورا او بهرنيو چارو وزارت دقيقاً په کومه نېټه، د کوم سند له لارې او تر کومې کچې خبر شول؟
2. که افغان حکومت خبر و، ولې د دې تماسونو لپاره ليکلي ملي شرطونه، د ګډون ضمانت او د پرېکړې روښانه چوکاټ عام نه شول؟
3. که افغان حکومت خبر نه و، د يوه «ستراتيژيک شريک» له خوا له هغه وسله وال غورځنگ سره مستقيمي خبرې چې له افغان دولت سره په جګړه کې و، د حاکميت او اعتماد له نظره څه معنا لرله؟
4. ولې واشنگټن په عامه ژبه «Afghan-led, Afghan-owned» ويل، خو مستقيمه امريکايي لاره يې هم پرانيستله؟ د دواړو ترمنځ حدود څه وو؟
5. که ولسمشر او لوړپوړو چارواکو د موازي مسير خطر ليدلی و، د خدای، وطن او ولس پر وړاندې يې د خبرداري، بديل پلان او عامه حساب ورکولو مکلفيت څنگه ادا کړ؟

۲. «ډبل گيم» که موازي ډيپلوماسۍ؟ د ادعا او سند ترمنځ کرښه

د «ډبل گيم» (double game) اصطلاح جذابه ده، خو علمي احتياط غواړي. د دولتونو په جګړو کې مستقيم او غيرمستقيم تماسونه غيرمعمولي نه دي. د دې لپاره چې «ډبل گيم» له سياسي شعار څخه تاريخي نتيجه شي، لږ تر لږه درې شيان بايد ثابت شي:

لومړی، يو لوړې خپل رسمي شريک ته مشخص تعهد ورکړی وي؛
دويم، په پټه يې له مقابل لوري سره داسې متضاد تعهد کړی وي چې له لومړي سره نه جوړېږي؛
او درېيم، د دې تضاد عملي اغېز په مستندو پرېکړو کې ليدل شوی وي.
له ۲۰۱۰ څخه تر ۲۰۱۲ پورې موجود اسناد ښيي چې واشنگټن له طالبانو سره مستقيم تماسونه درلودل، خو په ۲۰۱۲ کې ولسمشر اوباما په علني ډول وويل چې امريکا «د افغان حکومت په همغږۍ» له طالبانو سره مستقيم بحثونه کړي او د سولې لپاره يې د القاعدې پرېښودل، له تاوتریخوالي لاس اخيستل او د افغان قوانينو منل شرط بلل [6]. له همدې امله د دې دورې دقيق تحليل بايد د «پټ سازش» له قطعي ژبې ځان وساتي او پوښتنه داسې مطرح کړي:

ايا هغه څه چې واشنگټن يې همغږي بلله، په کابل کې هم هماغسې د برابر شراکت په توګه درک کېدل؟
هغه پوښتنې چې تاريخ بايد ورته ځواب پيدا کړي

1. د امريکا له طالبانو سره د هرې لويې ناستې په اړه د افغان حکومت د خبرولو رسمي بهير څه و؟
2. ايا د افغان دولت استازو کله د بشپړ ګډون غوښتنه وکړه او رد شوه؟ اسناد يې چېرته دي؟
3. ايا کابل له دې تماسونو څخه د سولې فرصت جوړ کړ، که يوازي يې د بهرني شريک د نيت پر ښه والي تکیه وکړه؟
4. په دې کلونو کې د افغان دولت د بديل امنيتي او مالي ځانښايينې پلان څه و؟ که نه و، ولې نه و؟

۳. د ولسمشرۍ لوړه: د الله، وطن، ولس او اساسي قانون پر وړاندې مسئوليت

دا بحث يوازي اخلاقي نه دی؛ حقوقي بنسټ هم لري.

د ۲۰۰۴ اساسي قانون ۶۳مه ماده ولسمشر د الله تعالى په نوم مکلفوي چې اسلام او اساسي قانون وساتي، د اساسي قانون او نورو قوانينو پلي کېدل مراعت او وڅاري، او د افغانستان استقلال، ملي حاکميت او ارضي تماميت خوندي کړي.

۶۴مه ماده ولسمشر ته د اساسي قانون د تطبيق د څار، د هېواد د اساسي سياستونو د ټاکلو او د وسله والو ځواکونو د اعلي سرقومانداني په گډون پراخ مسئوليتونه ورکوي؛

او ۶۶مه ماده ټينگار کوي چې ولسمشر بايد د خپلو صلاحيتونو په کارولو کې د افغانستان د خلکو لورې گټې په پام کې ونيسي [1].

له همدې قانوني چوکاټ څخه د کرزي او غني دواړو د دورو لپاره يوه بنسټيزه پوښتنه راولاړېږي: که د افغانستان تر ټولو مهم بهرنی نظامي او مالي شريک د جگړې له مقابل لوري سره مستقيم مذاکراتي مسير پرانيست، د افغان ولسمشر مسئوليت يوازي د شريک پر ژمنو باور کول و، که د احتمالي بدلون لپاره د دولت، پوځ، اقتصاد او ديپلوماسۍ يو خپلواک بديل پلان (Plan B) هم جوړول؟

د اساسي قانون له مخې د حساب پوښتنې

1. ايا د سولې او جگړې په دې بنسټيزو بدلونونو کې ملي شورا د اړتيا تر کچې خبره او په تصميم کې شريکه شوې وه؟

2. ايا د جمهوري رياست او ملي امنيت شورا له خوا د امريکايي وتلو احتمالي سناريوگانو ليکلي خطر-ارزونه (Assessment Risk) موجوده وه؟

3. که موجوده وه، ولې د پوځ د ساتنې، هوايي ځواک د تخنيکي ځانېسايښي او د بودجې د بديلو سرچينو لپاره پر وخت کافي عملي پايله ونه ليدل شوه؟

4. که موجوده نه وه، د اوږدې جگړې په داسې دولت کې دا ستراتيژيکه تشه د چا مسئوليت و؟

۳.۱. يو معيار، دوه ولسمشران: د حامد کرزي د دورې لپاره موازي حقوقي پوښتنې

علمي عدالت او تاريخي امانت غوښتنه کوي چې د اساسي قانون يو شان معيار د ولسمشر حامد کرزي او ولسمشر محمد اشرف غني پر دواړو دورو تطبيق شي.

د ۲۰۱۰ د مې د ۱۲مې په گډه اعلاميه کې واشنگتن او کابل د دوامدار ستراتيژيک شراکت او د افغانانو په مشرۍ د سولې او پخلاينې پر اصل ټينگار کاوه [2]؛ خو د همدې تاريخي پړاو په شاوخوا کې د امريکا او طالبانو مستقيم تماسونه هم پيل شول، چې د کانگرس د څېړنيز خدمت او Washington Post په اسنادو کې ثبت دي [4][5]. له همدې امله د کرزي د دورې په اړه پوښتنه يوازي دا نه ده چې بهرنيو لورو څه کول؛ دا هم ده چې افغان دولت څه پوهېده، څه يې غوښتل، د کومو زيانونو مخنيوی يې کولای شوای او د ملي حاکميت د ساتنې لپاره يې کوم مستند بديل تدابير لرل.

له ولسمشر کرزي او د هغه د حکومت له مسئولينو څخه د حساب پوښتنې

1. ولسمشر کرزي، ملي امنيت شورا او بهرنيو چارو وزارت د امريکا او طالبانو د مستقيمو تماسونو له پيل، موخو او حدودو څخه دقيقاً په کوم وخت او تر کومې کچې خبر شول؟ د دې خبرتيا رسمي اسناد کوم دي؟

2. که افغان حکومت خبر و، ايا يې د افغانستان د ملي حاکميت، د دولت د مذاکراتي مالکيت او د اساسي قانون د ساتنې لپاره ليکلي ملي شرطونه او نه ماتېدونکي اصول ټاکلي وو؟ که وو، ولې بشپړ متن يې ولس او ملي شورا ته روښانه نه شو؟

3. که افغان حکومت بشپړ خبر نه و، د يوه ستراتيژيک شريک له خوا له هغه وسله وال لوري سره د موازي مستقيمو تماسونو په وړاندې د ولسمشرۍ، ملي امنيت شورا او بهرنيو چارو وزارت رسمي حقوقي او ديپلوماتيک غبرگون څه و؟

4. د «افغان په مشرۍ او افغان په مالکيت» د سولې د اصل د عملي تضمين لپاره د کرزي حکومت کوم مشخص ميکانيزمونه، تضمينونه يا د گډون شرطونه غوښتلي وو، او د هغو د منل کېدو يا رد کېدو اسناد چېرته دي؟

5. ايا د کرزي د دورې پر مهال د امريکا د ستراتيژۍ د احتمالي بدلون، د بهرني پوځي حضور د کمېدو او د نړيوال ملاتړ د محدودېدو لپاره يو ليکلی بديل پلان او خطر-ارزونه موجوده وه؟ که وه، عملي پايلې يې څه وې؛ او که نه وه، ولې نه وه؟

6. د افغان امنيتي ځواکونو د هوايي، تخنيکي، اکمالاتي او مالي وابستگۍ د کمولو لپاره د کرزي د حکومت اوږدمهاله ځانېسايښي تگلاره څه وه، او د هغه د دورې تر پای پورې کومې برخې عملي شوې؟

7. د پاکستان، قطر، جرمني او نورو اړوندو بهرنيو موازي لارو او ناستو سره د تعامل لپاره افغان حکومت کوم سيمه ييز او نړيوال ديپلوماتيک چوکاټ جوړ کړی و، څو د افغانستان د دولت رسمي مذاکراتي موقعيت کمزوری نه شي؟

8. افغان ولس او ملي شورا په کوم وخت، په کومه کچه او د کومو رسمي راپورونو له لارې د دې ستراتيژيکو بدلونونو له خطرونو خبر شول؟ که داخلي خطر-ارزونه له عامه پيغامونو سره توپير درلود، د دې توپير دليل څه و؟

9. د کرزي د واکمنۍ تر پای پورې راتلونکي حکومت ته د ملي حاکمیت، د سولې د مذاکراتي مالکیت، د امنیتي ځانسانینې او د بهرني ملاتړ د احتمالي کمېدو په اړه کوم مستند ستراتیژیک میراث او عملي پلان وسپارل شو؟

10. د اساسي قانون د ۶۳مې، ۶۴مې او ۶۶مې مادو په رڼا کې، د افغانستان د استقلال، ملي حاکمیت او د خلکو د لوړو ګټو د ساتنې لپاره کومې مشخصې پرېکړې او تدابیر نیول شوي وو، او کوم ستراتیژیک خطرونه د کرزي د دورې تر پای پورې لا ناهل پاتې وو؟

دا پوښتنې د ملامتۍ، جرم یا تاریخي حکم د مخکېني ټاکلو لپاره نه دي. موخه دا ده چې د اساسي قانون یو شان حقوقي معیار پر ټولو ولسمشرانو او حکومتونو تطبیق شي، خو د هرې دورې ارزونه د هماغې دورې د اسنادو، صلاحیتونو، محدودیتونو او واقعي شرایطو پر بنسټ وشي. په دې توګه نه څوک له مشروع پوښتنې معافېږي او نه څوک له سند پرته ملامت اعلانېږي.

۴. له «شرطونو» تر مستقیمو خبرو: په ۲۰۱۸ کې څه بدل شول؟

د ۲۰۱۷ د اګست په ۲۱مه ولسمشر **ډونالد ټرمپ** د افغانستان او جنوبي اسیا نوې تګلاره اعلان کړه. هغه وویل چې د امریکا چلند به «د وخت پر مهال وېش نه، بلکې د شرایطو پر بنسټ» وي، د چټک وتلو پایلې یې د منلو وړ ونه بللې او ټینګار یې وکړ چې امریکا به د افغان حکومت او پوځ ملاتړ ته دوام ورکړي. هغه له طالبانو د ځینو عناصرو سره د احتمالي سیاسي جوړجاړي دروازه هم پرانیستې پرېښوده، خو دا یې د مؤثر پوځي فشار وروسته یو احتمالي راتلونکی وباله [7].

د ۲۰۱۸ د جولای په ۹مه، یعنې له دې وینا نږدې یوولس میاشتې وروسته، **ولسمشر غني** او د امریکا د بهرنیو چارو وزیر **مایک پومپيو** په کابل کې بیا د امریکا «دوامدار شراکت» او د افغانانو په مشرۍ د سولې ژبه کاروله. غني وویل چې «اوس تر بل هر وخت» متحده ایالات د افغانستان دوامدار شریک دی، او پومپيو وویل چې د امریکا تګلاره د افغان خلکو او امنیتي ځواکونو لپاره د ملاتړ روښانه پیغام دی [8].

خو په همدې ۲۰۱۸ کال کې واشنګټن مستقیمې امریکا-طالب خبرې په نوې کچه رسمي کړې او **زلمی خلیلزاد** یې د افغانستان د پخلاینې لپاره د ځانګړي استازي په توګه وګوماره.

د ۲۰۱۷ او ۲۰۱۸ ترمنځ د تګلارې بدلون: مهمې پوښتنې

1. په نږدې یو کال کې کوم اطلاعات، کورني فشارونه یا ستراتیژیک حسابونه بدل شول چې د «شرط محوره حضور» ژبه په مستقیمو امریکا-طالب خبرو واوښته؟
2. کابل د دې بدلون له دقیق ماهیت څخه مخکې خبر و، که وروسته ورسره مخ شو؟
3. که **ولسمشر غني** د ۲۰۱۸ په جولای کې امریکا «دوامدار شریک» باله، د همدې کال له مستقیمو خبرو وروسته یې د اعتماد ارزونه څنګه بدله شوه؟
4. ولې د افغان ولس لپاره د دې تګلارې د بدلون یو صریح، مستند او عامه سپین کتاب (white paper) خپور نه شو؟

۵. له مین څخه څنډې ته؟ د افغان دولت د مذاکراتي مالکیت ازموینه

د ۲۰۱۸ له وروستیو څخه مستقیم امریکا-طالب مذاکرات د جګړې د سیاسي پای په بحث کې اصلي محور شول. طالبانو له اوږدې مودې راهیسې افغان حکومت «اصلي مقابل» نه ګاڼه او غوښتل یې لومړی له امریکا سره خبرې وکړي.

د ۲۰۱۹ په فبروري کې **Reuters** راپور ورکړ چې د غني حکومت د امریکا-طالبانو له مخ پر وړاندې تللو خبرو څخه عملاً بهر پاتې و، او غني ټینګار وکړ چې د افغانستان په اړه هېڅ وروستی تړون د افغان حکومت له ګډون پرته مشروع تصمیم نه شي کېدای [15].

دا واقعیت د فضلي د روایت له هغې برخې سره سمون لري چې وايي افغان دولت د مذاکراتي بهیر له ځینو مهمو پړاوونو څخه څنډې ته شوی و. خو دا سمون په خپله د هغه د پراخې فرضیې بشپړ ثبوت نه دی. د طالبانو خپل انکار، د افغان سیاسي قشر داخلي وېش، د ۲۰۱۴ وروسته انتخاباتي مشروعیت شخړې، د نړیوالو لوړو ستړیا او د امریکا د وتلو کورنی فشار هم د معادلې برخې وې. علمي تحلیل باید دا ټول عوامل په ګډه وښکوي.

د مذاکراتي مالکیت پوښتنې

1. ولې افغان دولت ونه توانېد چې طالبان دې ته اړ کړي یا وهڅوي چې له امریکا سره د هرې معاملي تر څنګ کابل هم اصلي طرف وي؟
2. ایا د افغان سیاسي مشرانو خپلمنځي وېش د طالبانو دا دریځ قوي کړ چې «کابل یو واحد ملي طرف نه دی»؟
3. ایا د واشنګټن لپاره د وتلو هدف ورو ورو د افغان دولت د مذاکراتي مالکیت له اصل څخه مهم شو؟
4. په دې پړاو کې ولسمشر، اجرائیه مشرتابه، ملي شورا او سیاسي ګوندونه په ګډه کوم ملي دریځ درلود؟ که نه و، ولې؟

۶. فضلي څه ادعا کوي، اسناد څه بڼي؟ د سيمه ييزو قدرتونو مستقل حساب

د فضلي په روايت کي يوه مهمه او درنه ادعا دا ده چي امريکا په سيستماتيک ډول روسيه، چين، ايران، پاکستان او نور مهم لويديځي دې ته «قانع» کړل چي امريکايي وتل او له طالبانو سره نوی سياسي ترتيب د هغوی له گټو سره په تکر کي نه دی.

دا ټکی بايد د فضلي د روايت په نوم ولوستل شي، نه د دې مقالې د ثابتې پايلې په توگه. موجود شواهد بڼي چي له ۲۰۱۷ وروسته د طالبانو سيمه ييزه سياسي عادي کېدنه (political normalization) چټکه شوه؛ خو دا چي واشنگتن د هر هېواد دريځ په يوه واحد طرحه بدل يا «قانع» کړ، په علني اسنادو کي تر اوسه بشپړ نه دی ثابت شوی.

برعکس، د روسيې، چين، ايران او پاکستان د هر يوه خپل امنيتي، جيوپوليتيک او اقتصادي حساب هم په اسنادو کي ليدل کېږي.

۶.۱. روسيه: د فضلي د «قانع کېدو» ادعا او د مسکو خپل مسير

فضلي په خپل روايت کي روسيه هم د هغو هېوادونو په کتار کي يادوي چي گواکي امريکا يې د نوي مسير د منلو لپاره قانع کړي وه.

خو موجود علني شواهد دا ادعا په قطعي ډول نه تاييدوي.

د روسيې قضيه د احتياط تر ټولو قوي مثال دی. د ۲۰۱۸ په نومبر کي روسيې په مسکو کي د افغانستان په اړه څو اړخيزه غونډه وکړه چي طالبان، د افغانستان د سولې عالي شورا او د ايران، چين، پاکستان، منځني اسيا او نورو هېوادونو استازي پکي حاضر وو، خو د غني حکومت رسمي دولتي پلاوي او امريکا په رسمي کچه گډون نه درلود [9]. Reuters دا د افغانستان په مسئله کي د روسيې د زياتېدونکي خپلواک رول نښه بلله. له دې څخه ښکاري چي مسکو يوازي د واشنگتن د لارښوونې تابع نه و؛ خپل جيوپوليتيک هدفونه او مستقل چينلونه يې هم درلودل.

د مسکو په اړه پوښتنې

1. که د فضلي د روايت له مخي روسيه د امريکا له خوا «قانع» شوې وه، ولې مسکو داسې ناستې جوړولې چي واشنگتن او کابل يې له جوړښت او مالکيت سره ستونزه لرله؟

2. ايا روسيه غوښتل د سولې مرسته وکړي، د امريکا سيمه ييز انحصار مات کړي، له طالبانو سره د راتلونکي لپاره اړيکه جوړه کړي، که دا ټول عوامل يوځای وو؟

3. د افغان حکومت لپاره ولې ممکنه نه شوه چي د مسکو مسير د خپل رسمي مذاکراتي چوکاټ برخه کړي؟

۶.۲. چين: د فضلي روايت، سينکيانگ او د بيجينگ خپل امنيتي حساب

فضلي د چين په اړه هم د «قانع کېدو» پراخه ادعا مطرح کوي. خو له طالبانو سره د چين تعامل د بيجينگ د خپل امنيتي او سيمه ييز حساب له زاويې هم مستند دی.

Reuters د ۲۰۱۹ په سپټمبر کي راپور ورکړ چي يوه نهه کسيزه طالب پلاوي په بيجينگ کي د چين د افغانستان له ځانگړي استازي سره د امريکا-طالب سولې د خبرو په اړه وکتل [11].

د چين لپاره د سينکيانگ امنيت، د ختيځ ترکستان اسلامي غورځنگ (ETIM) په اړه اندېښنې، د پاکستان له لاري سيمه ييز اتصال او په افغانستان کي د اوږدمهاله بي ثباتۍ مخنيوی مهم وو. نو يوازي دا ويل چي امريکا چين «قانع» کړ، د چين د خپلواک امنيتي او اقتصادي حساب پېچلتيا نه شي رانغاړلی.

د چين په اړه پوښتنې

1. ايا د چين له طالبانو سره تعامل د واشنگتن د هڅوني تر اغېز لاندې زيات شو، که بيجينگ د امريکا له احتمالي وتلو مخکي د خپل امنيت لپاره مستقيمه لاره جوړوله؟

2. کابل له چين سره د دولت-دولت ستراتيژيکو اړيکو په کارولو ولې ونه توانېد چي د طالبانو د هر ډول سياسي تعامل لپاره افغان-محوره شرطونه رامنځته کړي؟

3. د چين رسمي اسناد د جمهوريت د بقا، د امريکا د حضور او له طالبانو سره د تعامل ترمنځ کوم لومړيتوبونه څرگندوي؟

۶.۳. ايران: د فضلي ادعا که د تهران پخوانی مستقل چينل؟

فضلي ايران هم د هغو سيمه ييزو قدرتونو له ډلې شمېري چي د ده په روايت کي امريکا د خپل نوي مسير د منلو لپاره قانع کړي وو. خو د ايران په اړه موجود شواهد د تهران د خپل مستقل چينل او محاسبي شتون هم په روښانه ډول بڼي.

Reuters د ۲۰۱۸ د دسمبر په ۲۶ مه د ايران د ملي امنيت د عالي شورا د مشر علي شمخاني په حواله راپور ورکړ چي ايران له طالبانو سره خبرې کوي او تهران ويل چي افغان حکومت پرې خبر دی [10]. ايران له طالبانو سره د ۱۹۹۰ مو کلونو ژوره دښمني لرله، خو وروسته د امريکا د اوږد پوځي حضور، داعش، د لوېديځ افغانستان امنيت، کډوالو، اوبو او سيمه ييز نفوذ له امله يې خپل تماسونه پراخ کړل.

له همدې امله د ايران په اړه د «امريكا قانع كړ» ادعا بايد د فضلي د روايت په توگه پاتې شي، تر هغې چې خپلواک اسناد يې دقيق ميكانيزم ثابت نه كړي.

د ايران په اړه پوښتنې

1. كه تهران د افغان حكومت په خبرتيا له طالبانو سره خبرې كولي، كابل د دې چينل د شرايطو او پايلو پر جوړولو څومره نفوذ درلود؟
2. ايا د امريكا د پوځي حضور پاى ته رسول د ايران له پخوا ستراتيژيک هدف و؟ كه هو، نو د فضلي په روايت كې د واشنگتن «قانع كول» دقيقاً په څه معنا دي؟
3. افغان دولت ولې ونه توانېد چې د ايران له امنيتي اندېښنو څخه د جمهوريت د ملاتړ لپاره يو منظم امتياز-محوره سياست جوړ كړي؟

۶.۴. پاکستان: د فضلي ادعا، د بهرنيو ستراتيژيو عملي كئال او د اسلام اباد خپل امنيتي حساب

فضلي پاکستان هم د هغې پراخې سيمه ييزې ادعا برخه بولي چې له مخې يې امريكا هڅه وكړه روسيه، چين، ايران او پاکستان له خپل نوي افغان مسير سره همغږي يا «قانع» كړي. خو د پاکستان قضيه له روسيې، چين او ايران سره په بشپړ ډول يو شان نه ده. په ځينو مهمو تاريخي پړاوونو كې پاکستان د امريكا او نورو لويديځو قدرتونو د افغان تگلارو د عملي كولو يو تجربه لرونكې امنيتي، استخباراتي، لوژستيكي او سياسي شريك كئال او د هغوی د اوامرو مجري پاتې شوی دی. دا په دې معنا نه ده چې د اسلام اباد هره پرېكړه د بهرني «امر» تابع وه؛ پاکستان په موازي ډول خپلې ملي، امنيتي او جيوپوليتيكي موخې هم تعقيبولي، او د واشنگتن او اسلام اباد گټې ځينې وخت سره نږدې او ځينې وخت متضادې وې.

د دې متمايز رول تاريخي بنسټ تر ۲۰۱۸ ډېر پخوانی دی. د امريكا د ۱۱/۹ رسمي كمپسيون ليكي چې د شوروي ضد جگړې پر مهال د امريكا او سعودي عربستان ميليارډونه ډالره پټه مرسته د پاکستان له لارې افغان مجاهدينو ته رسېدله او د پاکستان پوځي استخباراتي ادارې (ISI) د روزني او وسلو د وېش په بهير كې مهم رول درلود [30]. همدغه كمپسيون ثبوتي چې د ۲۰۰۱ د سپټمبر له بریدونو وروسته پروېز مشرف د امريكا اووه مشخصې غوښتنې ومنلې؛ په هغو كې د امريكايي پوځي او استخباراتي عملياتو لپاره د هوايي تېرېدو او ناستي حق، پاکستاني قلمرو ته لاسرسی، استخباراتي همكاري، طالبانو ته د سون توکو او جنگياليو د تگ د مخنيوي او، د ټاكلو شرايطو په صورت كې، له طالب حكومت سره د اړيكو پرېكول شامل وو [30].

دا اسناد ښيي چې كله د دواړو لورو گټې سره نږدې شوي، پاکستان د بهرني ستراتيژيک غوښتنليک د عملي كولو دولتي او امنيتي ظرفيت درلود.

د دې اړيكي مادي او ستراتيژيک اړخ هم په رسمي امريكايي اسنادو كې ثبت دی. د امريكا د كانگرس د څېړنيز خدمت (CRS) له مخې، يوازي د ۲۰۱۲-۲۰۰۲ مالي كلونو په موده كې شاوخوا ۱۵.۸ ميليارډ ډالره امريكايي امنيتي مرسته او پوځي جبرانونه - د ائتلافي ملاتړ د بودجې (Coalition Support Funds) په گډون - او له ۷.۸ ميليارډ ډالرو ډېر اقتصادي ملاتړ پاکستان ته ځانگړی شوی و [31].

دا شمېرې په خپله دا نه ثابتوي چې هر پاکستانی اقدام د کومې ځانگړې مرستې په بدل كې شوی و؛ خو د امريكا-پاکستان د اړيكي ژور امنيتي، مالي او معاملهميز (transactional) ابعاد ښيي. په همدې وخت كې اسلام اباد خپل سيمه ييز نفوذ، د هند په اړه امنيتي محاسبه او هغه فكر هم تعقيبواوه چې په پاکستاني امنيتي ادبياتو كې د «ستراتيژيک عمق» (Strategic Depth) په نوم ياد شوی دی.

همدا دوهمگونی مسير له ۲۰۰۱ وروسته هم ليدل کېږي. د ۱۱/۹ كمپسيون په ارزونه كې پاکستان له يوې خوا د القاعده پر ضد له امريكا سره فعاله همكاري كوله، خو له بلې خوا يې له طالب پاتې شونو او نورو اسلامپالو شبكو سره له پراخې مقابلې ځان ساته [30].

له همدې امله د پاکستان ځانگړنه دا وه چې كه له بوی خوا د واشنگتن تابع و، د بلی خوا يې د بهرنيو ستراتيژيو د عملي همكاري تجربی د خپل مستقل امنيتي حساب سره يوځای ساتله.

همدا ټکی يې قضيه د روسيې، چين او ايران له پورته يادو شوو مسيرونو څخه متمايزوي.

د ۲۰۱۹-۲۰۱۸ د امريكا-طالب مذاكراتو پر مهال دا تاريخي بڼه بيا په عيني ډول راڅرگنده شوه.

Reuters د امريكايي چارواكو او طالب سرچينو په حواله راپور وركړ چې پاکستان د مذاكراتو په بهير كې «د پردی تر شا ناست، خو مركزي رول» درلود،

د طالب استازو سفرونه يې د انريكا په هدايت او لار ښونه اسانه كول او پر ځينو طالب مشرانو يې د مذاكراتو لپاره فشار راوړ [12].

د ملا عبدالغني برادر خوشي کېدل يې تر ټولو روښانه عملي مثال و؛ زلمي خليلزاد وروسته وويل چې پاکستان برادر د ده په غوښتنه خوشي کړی و [13].

په همدې نقطه كې د فضلي ادعا د چين، روسيې او ايران له قضيو څخه جلا ازمويل کېدای شي:

دلته یوازې د «قانع کولو» عمومي ادعا نه لرو، بلکې د امریکا د ځانګړي استازي د مشخصې غوښتنې او د پاکستان د مشخص عملي اقدام مستند مثال هم شته. خو دا شواهد بیا هم په یوازې ځان د یوه واحد، له مخکې بشپړ جوړ شوي ګډ «د سقوط پلان» ثبوت نه شي کېدای.

د فضلي د روایت په رڼا کې هغه پوښتنې چې افغان تاریخ یې باید پربڼږدي

1. که د پاکستان او امریکا ترمنځ د څو لسیزو امنیتي او ستراتیژیکي همکارۍ تجربه موجوده وه، د ۲۰۲۰-۲۰۱۸ په مذاکراتي پړاو کې د خلیلزاد او اسلام‌آباد ترمنځ کومې مشخصې غوښتنې، تفاهونه او شرطونه موجود وو؟ د ملا برادر له خوشې کېدو پرته کوم نور اقدامات په اسنادو کې مستقیم له امریکایي غوښتنو سره تړل کېدای شي؟
2. پاکستان په دې همکارۍ کې څه غوښتل یا څه تمه یې لرله - د افغانستان په راتلونکي جوړښت کې نفوذ، امنیتي تضمینونه، له امریکا سره د اړیکو ښه کېدل، اقتصادي اسانتیاوې، که د ناڅاپي امریکایي وتلو د سیمه‌ییزو زیانونو مخنیوی؟ کومه برخه یې مستند حقیقت دی او کومه لا تحلیلي فرضیه پاتې کېږي؟
3. افغان دولت د امریکا-پاکستان د دغو تعاملاتو له دقیقو حدودو څخه تر کومې کچې خبر و؟ ایا کابل د پاکستان د نفوذ د کارولو په بدل کې د واضح، اندازه کېدونکو او د تایید وړ تعهداتو غوښتنه کړې وه، او که کړې وه اسناد یې چېرته دي؟
4. د پاکستان کوم اقدامات د واشنگتن له غوښتنو او متقابلو اړتیاوو سره همغږي وو، او کوم اقدامات د اسلام‌آباد د خپل مستقل امنیتي او جیوپولیتیک حساب محصول وو؟
- د فضلي د «قانع کولو» ادعا د پاکستان په قضیه کې تر کومه ځایه د مستندو شواهدو ملاتړ لري، او له کوم ځایه وروسته لا د مستندو اسنادو اړتیا پاتې کېږي؟

۷. عامه اعتماد او داخلي احتیاط: ثبت شوي ویناوې څه ښيي؟

په رسمي امریکایي آرشیفونو او نورو لټون وړ نړیوالو سرچینو کې د ولسمشر غني هغه ویناوې پلټل شوې چې امریکا ته یې د اعتماد او اوږدمهاله دوستۍ ژبه کارولې. هغه ځانګړې جمله چې «د امریکا په دوستۍ باید څوک شک ونه کړي» .

په ۲۰۱۵ کې له ولسمشر اوباما سره په ګډه خبرې غونډه کې غني وویل چې د امریکا د امنیتي همکارۍ انعطاف افغان ځواکونو او خلکو ته «اعتماد» ورکوي او سیمې ته دا پیغام استوي چې دا همکارۍ «لنډمهاله نه، بلکې دوامداره او اوږدمهاله» ده [14].

په ۲۰۱۶ کې د امریکا د دفاع له وزیر اش کارټر سره غني امریکا «لوی دوست او ستراتیژیک شریک» وبلله او ویي ویل چې د امریکا پرېکړې د افغانستان د راتلونکو نسلونو لپاره د اعتماد فضا جوړه کړي [16].

د ۲۰۱۸ د جولای په ۹مه یې له پومپيو سره وویل چې «اوس تر بل هر وخت» متحده ایالات د افغانستان دوامدار شریک دی [8].

دا بیانونه په خپله د خطا یا بی‌احتیاطۍ ثبوت نه دي؛ دولتونه د خپلو شریکانو په اړه مثبتې ډیپلوماتیکه ژبه کاروي. خو کله چې له ۲۰۱۸ وروسته مذاکراتي چاپېریال چټک بدلېده، همدا عامه اعتماد د حساب ورکونې یوه مهمه پوښتنه راولاړوي:

ایا د ارګ داخلي خطر-ارزونه د عامه خوشبینۍ په پرتله ډېره محتاطه وه؟ که وه، ولس ته ولې نه ویل کېده؟ او که نه وه، ولې؟

د اعتماد او احتیاط ترمنځ د ولس پوښتنې

1. کله چې ولسمشر امریکا «دوامدار شریک» باله، د دې دوام لپاره کوم حقوقي او عملي تضمینونه موجود وو؟
2. ایا د ارګ داخلي راپورونو د امریکا د وتلو احتمال لوړ ښود؟ که هو، ولې عامه پیغامونه ورسره دومره متفاوت وو؟
3. په ملي سیاست کې اعتماد باید د دوستۍ پر ژبه ولاړ وي، که د اندازه کولو وړ تعهداتو، بودجې، تړونونو او بدیل سناریوګانو پر بنسټ؟
4. افغان ولس ته کله وویل شول چې که بهرنۍ تخنیکي، هوايي او مالي ملاتړ په چټکۍ کم شي، د پوځ عملیاتي ظرفیت به څه حالت ته ځي؟

۸. دوحه: د سولې دروازه که د کابل د حاکمیت تر ټولو ستره ازموینه؟

د ۲۰۲۰ د فبروري په ۲۹مه امریکا او طالبانو «افغانستان ته د سولې راوستلو تړون» لاسلیک کړ. افغان حکومت د دې دوه اړخیز تړون لاسلیک کوونکی نه و [17]. تړون د بهرنیو ځواکونو د بشپړ وتلو مسیر د طالبانو له ترهګرۍ ضد تعهداتو سره وتاړه، او د افغانانو ترمنځ د خبرو لپاره یې د بنديانو خوشې کول د اعتماد

جوړونې د يوه اقدام په توګه شامل کړل. په عامه متن کې تر ۵۰۰۰ طالب بنديانو او تر ۱۰۰۰ د مقابل لوري بنديانو د خوشي کولو يادونه شوې وه.

بله ورځ ولسمشر غني وويل چې افغان حکومت د ۵۰۰۰ طالب بنديانو د خوشي کولو ژمنه نه ده کړې او دا صلاحيت د امريکا نه، بلکې د افغانستان د دولت دی [18].

دا يوه مهمه حاکميتي شخړه وه: هغه شرط چې د امريکا-طالبانو په سند کې راغلی و، د هغو زندانيانو د خوشي کولو په اړه و چې د افغان دولت په زندانونو کې وو. څو مياشتې وروسته، د ۲۰۲۰ په اګست کې لويې جرګې د پاتې ۴۰۰ سختو بنديانو د خوشي کولو ملاتړ وکړ او د بين الافغاني خبرو لپاره يې لاره هواره کړه [19].

د دوحی له عامه تړون سره غیر عامه/طبقه بندي شوي ضمايم هم موجود وو؛

د امريکا د کانګرس د څېړنيز خدمت راپورونه د دغو غیر عامه ضمايمو شتون ثبوتي، خو بشپړه منځپانګه يې عامه نه ده [29].

له همدې امله سمه پوښتنه دا نه ده چې «ايا ضمايم وو؟»؛ بلکې دا ده چې د هغوی بشپړه منځپانګه، د اجرايي تفسير حدود او د افغان حکومت د خبرتيا کچه څه وه.

د دوحی په اړه بنسټيزې پوښتنې

۱. څنګه د يو داسې حاکم دولت د بنديانو په اړه په يوه دوه اړخيز سند کې عدد او مهال وېش ځای پر ځای شو چې هماغه دولت يې لاسليک کونکې نه و؟
۲. افغان حکومت د دې مادي په اړه مخکې په کومه کچه خبر و؟ که مخالفت يې درلود، ولې تړون تر لاسليک مخکې حل نه شو؟
۳. ايا د ۵۰۰۰ بنديانو خوشي کول د سولې لپاره اړين امتياز و، که د طالبانو سياسي او نظامي مورال ته غیر متوازن ګټه؟
- د دې پوښتنې لپاره بايد د خوشي شويو کسانو د بيا جګړې ته د ستنېدو کچه په کره معلوماتو وڅېړل شي.
۴. د غیر عامه ضمايمو بشپړ منځپانګه څه وه، د اجرايي تفسير اسناد څه ښيي، او د افغان حکومت کوم چارواکي په کومه کچه پرې خبر وو؟
۵. که دوحه د «بين الافغاني سولې» مقدماتي چوکاټ و، ولې افغان دولت د اصلي امريکايي تړون له لاسليک څخه بهر پاتې شو؟

۹. کله چې سياسي بدلون د پوځ لوژستيکي رګونو ته ورسېد

د ۲۰۲۱ د اپرېل په ۱۴مه ولسمشر جو بایډن اعلان وکړ چې د امريکا وروستۍ وخته به د مې له لومړۍ نېټې پيل شي. هغه وويل چې د ترمپ له ادارې ورته داسې تړون ورپاتې و چې د ۲۰۲۱ د مې تر لومړۍ يې د امريکايي ځواکونو بشپړ وتل غوښتل؛ بایډن دا نېټه وغځوله، خو د وتلو اصل يې ومانه او ويې ويل چې د امريکا د تر ټولو اوږدې جګړې د پای ته رسولو وخت رارسېدلی [20].

په همدې وخت کې د افغان هوايي ځواک او امنيتي ځواکونو په جوړښت کې د قرارداديانو اهميت حياتي و.

SIGAR تر سقوط مخکې خبردارۍ ورکړې و چې د امريکايي او انتلافي قرارداديانو د وتلو په صورت کې د افغان هوايي ځواک د ساتنې، روزنې او تخنيکي ملاتړ دوام له جدي خطر سره مخ کېږي [21]. وروسته د SIGAR څېړنو د قرارداديانو د ملاتړ ناڅاپي ختمېدل د افغان امنيتي ځواکونو د سقوط له مهمو لاملونو څخه وبلل [22][25].

Reuters د ۲۰۲۱ د جولای په ۲۲مه راپور ورکړ چې افغان پوځ، د پرله پسې تلفاتو او د طالبانو د پرمختګ له امله، خپله جګړه مېيزه تګلاره بدله کړه او ځواکونه يې د کابل، لويو ښارونو، مهمو تګلارو او حياتي زېربناوو پر شاوخوا متمرکزول؛ داسې تګلاره چې په عملي ډول د ځينو سيمو د پرېښودو خطر يې درلود [23].

دا شواهد د فضلي د روايت له هغې برخې سره تر يوه حده همغږي لري چې د ۲۰۲۱ وروستۍ مرحله يوازې سياسي نه، بلکې د لوژستيک، هوايي ملاتړ، مورال او جغرافيايي دفاع د ماتېدو مرحله هم وه.

خو دا همغږي د يوې پټې واحدې طرحې ثبوت نه دی؛ بلکې د نظام د څو اړخيزې اتکا او د بحران د شدت نښه ده.

د ۲۰۲۱ د پوځي سقوط پوښتنې

۱. ولې داسې يو پوځ جوړ شو چې د الوتکو، اکمالاتو، استخباراتو او ساتنې په حياتي برخو کې د بهرنيو قرارداديانو له دوام پرته بشپړ عمليات نه شوای ساتلای؟
۲. که دا وابستګي کلونه معلومه وه، د افغان حکومت او نړيوالو شريکانو د انتقال عملي پلان ولې تر وروستيو مياشتو پوره نه شو؟
۳. د قرارداديانو د وتلو د خطر په اړه د SIGAR د خبرتياوو پر وړاندې د ارګ، دفاع وزارت او امريکا د دفاع وزارت مشخص اقدامات څه وو؟

4. د ځواکونو د متمرکزولو پلان د پوځي ضرورت نتیجه وه، که د یوې ستراتیژۍ ناوخته اعتراف چې نور ټول هېواد په پخواني جوړښت نه شو ساتل کېدای؟
5. ایا د افغان پوځ سقوط لومړی د قوماندې، اکمال، باور او سیاست سقوط و او وروسته میدان مات شو؟

۱۰. SIGAR: څو لاملونه، نه یو واحد علت

د امریکا د افغانستان د بیارغونې ځانګړي مفتش (SIGAR) د افغان حکومت د سقوط په اړه شپږ ستر لاملونه وپېژندل.

د راپور لومړی عامل دا و چې افغان حکومت په کافي وخت کې دا واقعیت ونه مانه چې امریکا به واقعاً ووځي؛ د شلو کلونو متضادو امریکایي پیغامونو د دې بې باوري برخه جوړه کړې وه. راپور نور عوامل هم یادوي: له طالبانو سره د امریکا د خبرو له بهیر څخه د افغان حکومت منزوي کېدل؛ د مذاکراتو د جوړجاړي ناکامي؛ د طالبانو د جوړجاړي محدود چمتووالی؛ د حکومت ډېر مرکزي او شخصي کېدل؛ او د مشروعیت، فساد او اوږدمهاله بنسټیزو ستونزو اغېز [24].

د افغان امنیتي ځواکونو د سقوط په جلا راپور کې SIGAR د امریکا د وتلو پرېکړه، د قرارداديانو د ملاتړ ختمېدل، د افغان پوځ د امریکا-محوره جوړښت محدودیتونه، د قوماندې او اکمال ستونزې، او د ۲۰۲۰ تړون وروسته د مورال کمزوري کېدل مهم لاملونه ګڼي [25].

له همدې امله هره مقاله چې سقوط یوازې په یوه عامل - امریکا، غني، طالبانو، پاکستان، فساد یا پوځ - کې خلاصه کړي، د موجودو شواهدو له پېچلتیا سره انصاف نه کوي.

د مسئولیت د عادلانه وېش پوښتنې

1. که امریکا متضاد پیغامونه ورکول، افغان حکومت ولې تر وروستیو پورې د وتلو امکان په بشپړ جدیت مدیریت نه کړ؟

2. که افغان دولت له مذاکراتو منزوي کېده، د داخلي سیاسي یووالي لپاره یې څه وکړل او څه یې ونه کړل؟

3. که فساد، شخصي محوري او کمزوری مشروعیت د سقوط عوامل وو، دا اصلاحات ولې د امنیتي بحران تر کچې عاجل ونه ګڼل شول؟

4. که طالبان د جګړې اصلي وسله وال طرف وو، د دوی د پوځي فشار، هدفی وژنو، رواني جګړې او سیمه ییزو اړیکو ونډه باید څنګه جلا اندازه شي؟

۱۱. کورنی درز: ایا جمهوریت یوازې له بهر څخه کمزوری شو؟

د فضلي د مرکي او نورو سرچینو یوه مهمه برخه دا ده چې مسئولیت یوازې پر امریکا نه ور اچول کېږي. د ۲۰۱۹ په مسکو کې طالبانو له پخواني ولسمشر حامد کرزي او نورو افغان سیاستوالو سره خبرې وکړې، په داسې حال کې چې د غني حکومت رسمي پلاوی پکې نه و؛

د کابل ځینو چارواکو دا ډول ناستې د دولت د رسمي مذاکراتي موقف د کمزوري کولو په سترګه کتل [26]. د سولې په کلونو کې ګڼ افغان سیاسيون، جهادي مشران، مدني شخصیتونه او پخواني چارواکي په بېلابېلو ناستو کې له طالبانو سره مخامخ شول.

دا تماسونه په خپله ناقانونه یا نامشروع نه بلل کېږي؛ په یوه اوږده جګړه کې غیررسمي او ټولنیز تماسونه د سولې لپاره ګټه هم لرلای شي.

خو اصلي پوښتنه دا ده چې ایا دا تماسونه د یوه ګډ ملي چوکاټ تابع وو، که هر سیاسي لوري د خپل راتلونکي ځای، نفوذ او بقا لپاره جلا لاره لټوله.

که دویم حالت غالب و، د جمهوریت د مذاکراتي ځواک کمزوري کېدل یوازې د بهرنیو لورو عمل نه و.

له افغان سیاسي قشره پوښتنې

1. ولې د جمهوریت سیاسي مشران ونه توانېدل چې د نظام د بقا او سولې لپاره لږ تر لږه پر پنځو یا لسو نه ماتېدونکو ملي اصولو موافقه وکړي؟

2. له طالبانو سره انفرادي او ډله ییز ملاقاتونه د ملي مذاکراتي ځواک برخه وه، که د موازي شخصي مشروعیت د ترلاسه کولو وسیله؟

3. ولې د افغانستان د راتلونکي په اړه بهرنی پلازمېنې - دوحه، مسکو، اسلام آباد، تهران او نور - تر کابل ډېر مهم مذاکراتي میدانونه شول؟

4. د جمهوریت د دفاع په وخت کې د سیاسي سیالۍ او د نظام د بقا ترمنځ کرښه ولې روښانه نه شوه؟

۱۲. ۱۵ اګست: ناڅاپي ورځ، اوږده مخینه

د پاڼو شمېره: له 9 تر 13

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته راټولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

د شواهدو له ټولګې داسې ښکاري چې د اګست پنځلسمه د سقوط د بهیر «یوازینی علت» نه، بلکې د څو کلونو د متراکم بحران وروستی او ناڅاپي پایله وه.

د ۲۰۱۰ مستقیم تماسونه، د ۲۰۱۷ او ۲۰۱۸ ترمنځ امریکایي ستراتیژیک بدلون، له ۲۰۱۸ وروسته مستقیم امریکا-طالب مذاکرات، سیمه ییزې ناستې، د ۲۰۲۰ دوحه، د بنديانو موضوع، د ۲۰۲۱ بشپړ وتل، د قراردادیانو وتل، د پوځ د لوژستیکي ماډل کمزوري، د حکومت داخلي مشروعیت او سیاسي اختلافات - دا ټول بېلابېل عوامل وو چې په ۲۰۲۱ کې سره یوځای شول.

خو د دغو عواملو یوځای کېدل په خپله د یوه واحد پټ پلان ثبوت نه دی. تاریخي تحلیل باید د هممهاله پېښو ترمنځ د «اړیکې» او «سببیت» توپیر وساتي؛ د فضلي روایت مهم دی ځکه پوښتنې راولاړوي، خو د هرې پایلې د منلو لپاره خپلواک اسناد ضروري دي.

۱۳. هغه پوښتنې چې باید یې ځوابه پاتې نه شي:

د ولس لپاره جامع حساب ورکونه

لاندې پوښتنې باید د راتلونکو تاریخي څېړنو، پارلماني اسنادو، د پخوانیو چارواکو د مرکو، له محرمیت څخه ایستل شویو اسنادو (declassified) او سیمه ییزو آرشیفونو په مرسته وڅېړل شي. موخه یې د مخکېني حکم جوړول نه، بلکې ملي زده کړه او مستند حساب ورکونه ده.

الف - د امریکا له حکومتونو څخه

۱. د ۲۰۱۰ مستقیمو تماسونو بشپړ مهال وېش څه و، او کابل هر پر او کی تر کومې کچې خبر و؟
۲. ولې د ۲۰۱۷ شرط محوره تګلاره په ۲۰۱۸ کې د مستقیمو طالبانو خبرو ته واوښته؟
۳. د افغان دولت د مذاکراتي ګډون لپاره واشنگټن کوم عملي شرطونه پر طالبانو ایښي وو، او ولې یې د طالبانو انکار مات نه کړ؟
۴. د دوحې د غیرعامه ضمایمو بشپړ منځپانګه څه وه او د افغان حکومت کوم چارواکي پرې خبر وو؟
۵. د ۵۰۰۰ بنديانو مسئله ولې د هغه دولت له لاسلیک پرته په تړون کې شامله شوه چې بنديان یې په واک کې وو؟
۶. د قراردادیانو د وتلو او د افغان هوايي ځواک د سقوط خطر ولې تر وروستۍ مرحلې پورې په کافي ډول جبران نه شو؟

ب - له افغان ولسمشرانو او حکومتونو څخه

۱. کوم وخت پوه شول چې د امریکا اوږدمهاله حضور تضمین نه دی؟
۲. د امریکا د وتلو لپاره لومړنۍ بشپړ بدیل پلان کله جوړ شو؟
۳. د پوځ د هوايي، تخنیکي او اکمالاتي ځانپیاوړتیا مهال وېش ولې د سیاسي وتلو له مهال وېش سره برابر نه شو؟
۴. ولې د سولې لپاره یو ټولمنلی، فوق الحزبي ملي مذاکراتي میکانیزم ونه جوړ شو؟
۵. ولې عامه خوشبیني او داخلي خطر-ارزونه، که توپیر یې درلود، ولس ته په شفاف ډول ونه ویل شول؟
۶. د ولسمشر د اساسي قانون د لوړې په رڼا کې د ملي حاکمیت د ساتنې لپاره کوم مشخص نه ماتېدونکي حدود ټاکل شوي وو؟

ج - له افغان سیاستوالو او سیاسي ډلو څخه

۱. له طالبانو سره موازي ناستې د کوم ګډ ملي اصولو تابع وې؟
۲. ایا د شخصي سیاسي راتلونکي محاسبو د جمهوریت د واحد مذاکراتي دریځ بیه لوړه کړه؟
۳. ولې د انتخاباتي او شخصي اختلافاتو باوجود د نظام د بقا لپاره یو محدود اضطراري ملي تړون ونه شو؟

د - له سیمه ییزو قدرتونو څخه

۱. روسیې، چین، ایران او پاکستان له طالبانو سره د اړیکو پراخولو پر مهال د افغان دولت حاکمیت ته کوم عملي وزن ورکاوه؟
۲. ایا دوی د جګړې د پای، د امریکا د وتلو، د خپل امنیت او د راتلونکي نفوذ ترمنځ معامله کوله؟
۳. کوم تعهدونه یې له طالبانو واخیستل او څومره یې عملي شول؟

۱۴. ملي زده کړه: د راتلونکي دولت لپاره پنځه بنسټیز اصول

د دې مقالې اصلي هدف د پرون د یوه شخص یا یوه دولت محاکمه نه ده؛ موخه دا ده چې افغان ولس او راتلونکي دولتونه له دې تجربې څخه د تصمیم جوړونې څو بنسټیز اصول زده کړي. لومړی اصل دا دی چې په نړیوالو اړیکو کې «دوستي» دایمي حقوقي تضمین نه دی. دولتونه د خپلو ملي ګټو له مخې تګلارې بدلوي؛ نو افغان دولت باید هر ستراتیژیک شراکت د روښانه تعهداتو، بدیل سناریوګانو او خپلواک ظرفیت په ژبه ولولي.

دويم اصل دا دی چې يو امنيتي نظام چې د خپل هوايي ځواک، استخباراتو، اکمالاتو او ساتنې په حياتي برخو کې له بهرني قراردادي او مالي ملاتړ پرته نه شي درېدلای، ظاهراً لوی خو ستراتيژيکاً کمزوری جوړښت دی. درېيم اصل دا دی چې ملي حاکميت يوازې په وينا نه ساتل کېږي؛ د حاکميت معنا دا ده چې د جگړې، سولې، بنديانو، پوځ او اساسي سياسي راتلونکي په پرېکړو کې دولت د تصميم اصلي مرکز وي. څلورم اصل دا دی چې د سياسي مخالف او ملي نظام ترمنځ توپير بايد وساتل شي. حکومتونه بدلېږي؛ دولت، اساسي ادارې او ملي حاکميت بايد د شخصي سيالۍ قرباني نه شي. پنځم اصل دا دی چې عام ولس د ستراتيژيکو خطرونو په اړه د حقيقت د اورېدو حق لري. بې دليله خوشبينې او بې سندې وېرول دواړه د سالمې ملي پرېکړې دښمنان دي.

پايله: له ملامتي هاخوا، افغان ولس د پوښتنې حق لري

د ډاکټر فضل محمود فضلي روايت يوه مهمه دروازه پرانيستې: دا پوښتنه چې کابل ولې او څنگه ولوېد، بايد د اگست پنځلسمې له څو ساعتونو څخه يولس کاله شاته وغځول شي. اسناد تاييدوي چې امريکا له طالبانو سره مستقيم تماسونه له ۲۰۱۰ څخه درلودل؛ په ۲۰۱۷ کې يې لا د شرطونو پر بنسټ د دوامدار ملاتړ ژبه کاروله؛ په ۲۰۱۸ کې مستقيم مذاکرات نوې کچې ته ولاړل؛ په ۲۰۱۸ او ۲۰۱۹ کې طالبان په مسکو، تهران، بيجينگ، دوحه او نورو ځايونو کې د سيمه ييز سياست يو مهم مذاکراتي طرف ګرځېدل؛ په ۲۰۲۰ کې امريکا او طالبانو داسې تړون لاسليک کړ چې افغان حکومت يې لاسليک کوونکی نه و؛ او په ۲۰۲۱ کې د بهرنيو ځواکونو او قرارداديانو وتلو د افغان امنيتي جوړښت حياتي کمزوری برېښې کړې. سره له دې، د موجودو اسنادو له مخې د يوه واحد، منظم او له ۲۰۱۰ څخه هدايت شوي «د جمهوريت د سقوط پلان» فرضيه لا مستقيم ثبوت نه لري.

په ځانګړي ډول، د فضلي هغه ادعا چې امريکا روسيه، چين، ايران او نور سيمه ييز لوبغاړي د يوه واحد پلان منلو ته قانع کړل، بايد تر هغو د هغه د روايت په توګه پاتې شي چې خپلواک اسناد يې ميکانيزم، تعهدات او همغږي روښانه کړي. برعکس، موجود شواهد د دغو هېوادونو خپل مستقل امنيتي او جيوپوليتيک حسابونه هم ثبتوي. همدارنګه، د افغانستان داخلي مسؤليت - کمزوري بنسټونه، سياسي وېش، فساد، شخصي محوري، په بهرني ملاتړ ژوره اتکا او د وتلو د احتمال ناوخته منل - له موجودو شواهدو سره له پامه نه شي غورځېدای. له همدې امله د افغان ولس پوښتنه بايد نه يوازې دا وي چې «امريکا څه وکړل؟» بلکې دا هم وي: «زموږ دولت څه پوهېده؟

زموږ مشران کله پوه شول؟ څه يې وکړل؟ څه يې ونه کړل؟ ولې يې ونه کړل؟ سيمه ييز هېوادونه د خپلو ګټو لپاره څه کول؟ او موږ ولې خپل ملي تصميم دومره د نورو د تصميم تابع پرېښود؟» د تاريخي حساب ورکونې اصل دا دی چې هېڅ لوری له پوښتنې معاف نه وي او هېڅ ادعا له سند پرته حقيقت ونه ګڼل شي.

که راتلونکې نسل له دې تجربې يو اصل واخلي، هغه دې دا وي: افغانستان بايد د نړۍ له ټولو سره اړيکې ولري، خو د خپل امنيت، اقتصاد، سياسي مشروعيت او ملي تصميم بنسټ بايد داسې وي چې د يوه بهرني شريک د پاليسۍ په بدلېدو سره ټول نظام ونه نرېږي. دا د يوه ګوند شعار نه، بلکې د دولتدارۍ تر ټولو بنسټيزه زده کړه ده.

د لوستونکي لپاره څلور لا پرانيستې څېړنيزې دوسيې

د مقالې له اسنادو او تحليل وروسته څلور اسنادي دوسيې لا پرانيستې دي. دا د مخکې ټاکل شوې پايلې د اثبات لپاره نه، بلکې د راتلونکو مستندو څېړنو لپاره د کار نقشه ده:

1. د دوحې غير عامه/طبقه بندي شوې ضميمې: بشپړ متن، د اجرايي تفسير اسناد، او دا چې د افغان حکومت کوم چارواکي په کوم پړاو کې پرې خبر وو.
 2. د ۲۰۱۸-۲۰۲۱ د ارګ او ملي امنيت شورا داخلي خطر-ارزوني: د امريکا د وتلو، د قرارداديانو د وتلو، د هوايي او لوژستيکي ملاتړ د کمېدو او د احتمالي نظامي بحران لپاره کوم ليکلي بديل سناريوګانې موجودې وي؟
 3. د امريکا، روسيې، چين، ايران او پاکستان وروسته خپاره شوي (declassified) ډيپلوماتيک اسناد: د هر هېواد خپلواک حسابونه او په مهمو پړاوونو کې د ګډو يا متقاطع محاسبو احتمالي نښې.
 4. د ۲۰۲۱ د افغان هوايي ځواک، قرارداديانو، اکمالاتو او لوژستيک ورځ-پروړځ عملياتي ريکارډونه: د سياسي بحران، د قوماندې کمزورۍ، د تخنيکي ملاتړ د کمېدو او د جګړه ييز ظرفيت د ماتېدو دقيق تسلسل.
- تر څو چې د دغو څلورو دوسيو اسناد په کافي اندازه راټول، تاييد او سره پرتله نه شي، د «له مخکې طرحه شوي واحد سقوط پلان» په اړه قطعي تاريخي حکم بايد محتاط پاتې شي.

- [1]Afghanistan 2004 Constitution, Articles 63-66, Constitute Project. — https://www.constituteproject.org/constitution/Afghanistan_2004
- [2]White House, Joint Statement from President Obama and President Karzai, 12 May 2010. — <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/joint-statement-president-and-president-karzai-afghanistan>
- [3]White House, Overview of the Afghanistan and Pakistan Annual Review, 16 Dec 2010. — <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2010/12/16/overview-afghanistan-and-pakistan-annual-review>
- [4]Washington Post, “U.S. speeds up direct talks with Taliban,” 16 May 2011. — https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-speeds-up-direct-talks-with-taliban/2011/05/16/AFh1AE5G_story.html
- [5]Congressional Research Service, Afghanistan: Background and U.S. Policy — section on U.S.-Taliban talks. — https://www.congress.gov/crs_external_products/R/PDF/R45818/R45818.2.pdf
- [6]White House, President Obama Address from Afghanistan, 1 May 2012. — <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2012/05/01/remarks-president-obama-address-nation-afghanistan>
- [7]White House, President Trump Remarks on the Strategy in Afghanistan and South Asia, 21 Aug 2017. — <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-south-asia/>
- [8]U.S. Department of State, Press Availability with President Ashraf Ghani, 9 July 2018. — <https://2017-2021.state.gov/press-availability-with-afghanistan-president-ashraf-ghani/>
- [9]Reuters via The Moscow Times, Taliban Participates in Afghanistan Peace Talks in Moscow, 9 Nov 2018. — <https://www.themoscowtimes.com/2018/11/09/taliban-participates-in-afghanistan-peace-talks-in-moscow-a63447>
- [10]Reuters via Euronews, Iran in talks with Afghan Taliban, 26 Dec 2018. — <https://www.euronews.com/2018/12/26/iran-in-talks-with-afghan-taliban-iranian-state-media-report>
- [11]Reuters via Euronews, Afghanistan Taliban meets Chinese government in Beijing, 22 Sep 2019. — <https://www.euronews.com/2019/09/22/afghanistans-taliban-meets-chinese-government-in-beijing>
- [12]Reuters via Euronews, Pakistan’s behind-the-scenes aid to U.S.-Taliban talks, 8 Feb 2019. — <https://www.euronews.com/2019/02/08/exclusive-once-spoiler-pakistan-starts-behind-scenes-aid-to-us-taliban-talks>
- [13]Dawn, Khalilzad: Pakistan freed Baradar at U.S. request, 9 Feb 2019. — <https://www.dawn.com/news/1462740>
- [14]White House, Obama-Ghani Joint Press Conference, 24 Mar 2015. — <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/node/328106>
- [15]Reuters via Euronews, Ghani says no peace deal without his government, 5 Feb 2019. — <https://www.euronews.com/2019/02/05/afghan-president-says-he-will-oppose-peace-deal-without-his-government>
- [16]U.S. Department of Defense, Joint Press Conference: Ash Carter and President Ghani, 12 July 2016. — <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/835506/joint-press-conference-with-secretary-carter-and-president-ghani-in-kabul-afgha/>

- [17]U.S. Department of State, Agreement for Bringing Peace to Afghanistan, 29 Feb 2020. — <https://2017-2021.state.gov/agreement-for-bringing-peace-to-afghanistan/>
- [18]RFE/RL Radio Azadi, Ghani casts doubt on prisoner-release clause, 1 Mar 2020. — <https://www.rferl.org/a/trump-us-troops-to-begin-leaving-afghanistan-immediately/30462190.html>
- [19]Reuters, Afghanistan to release 400 hard-core Taliban prisoners, 9 Aug 2020. — <https://www.investing.com/news/world-news/afghan-assembly-approves-release-of-400-hardcore-taliban-prisoners-resolution-2259789>
- [20]President Biden, Remarks on Afghanistan Withdrawal, 14 Apr 2021. — <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-united-states-military-operations-afghanistan>
- [21]SIGAR 21-14-AR, Afghan Air Forces: Continued U.S. Support Needed to Sustain Forces, 2021. — <https://www.sigar.mil/Portals/147/Files/Reports/Audits-and-Inspections/Performance-Audits/SIGAR-21-14-AR.pdf>
- [22]SIGAR Testimony 23-22-TY, lessons from Afghanistan collapse, 2023. — <https://www.sigar.mil/pdf/testimony/SIGAR-23-22-TY.pdf>
- [23]Reuters via Euronews, Afghan military overhauls war strategy, 22 July 2021. — <https://www.euronews.com/2021/07/22/us-afghanistan-conflict-military-strategy>
- [24]SIGAR 23-05-IP, Why the Afghan Government Collapsed, Nov 2022. — <https://www.sigar.mil/pdf/evaluations/SIGAR-23-05-IP.pdf>
- [25]SIGAR 23-16-IP, Why the Afghan Security Forces Collapsed, 2023. — <https://www.sigar.mil/Portals/147/Files/Reports/Audits-and-Inspections/Evaluation/SIGAR-23-16-IP.pdf>
- [26]Reuters/Al Jazeera, Taliban and Afghan opposition talks in Moscow without government, 5 Feb 2019. — <https://www.aljazeera.com/news/2019/2/5/taliban-afghan-opposition-hold-moscow-talks-without-government>
- [27]Washington Post, U.S. deal with Taliban breaks down, 22 Dec 2011. — https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-deal-with-taliban-breaks-down/2011/12/20/gIQAAXCP_story.html
- [28]Washington Post, Clinton: talks with Taliban necessary, 23 Jun 2011. — https://www.washingtonpost.com/national/national-security/clinton-talks-with-taliban-not-pleasant-but-necessary/2011/06/23/AGjpo9hH_story.html
- [29]Congressional Research Service, Afghanistan: Background and U.S. Policy: In Brief, 11 Mar 2020 — notes that the U.S.-Taliban agreement was accompanied by nonpublic/secret annexes. — https://www.congress.gov/crs_external_products/R/PDF/R45122/R45122.37.pdf
- [30]National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, The 9/11 Commission Report, Chapters 2, 10 and 12. — <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>
- [31]Congressional Research Service, Pakistan: U.S. Foreign Assistance, R41856 — historical U.S. economic and security assistance and Coalition Support Fund reimbursements. — https://www.congress.gov/crs_external_products/R/PDF/R41856/R41856.29.pdf

محمد همایون همت
MD., PhD